

VINCZE LÁSZLÓ: VON J. J. ROUSSEAU BIS A. S. NEILL.
AUF DEM WEG ZU EINER MODERNEN ERZIEHUNG.

J. J. Rousseautól A. S. Neillig. A modern nevelés útján.

Wien–München 1978. Jugend und Wolk. 104 oldal.

Pädagogik der Gegenwart, 126. szám

Előre kell bocsátanom, hogy nem szokványos Rousseau-könyvről van szó, aminek nem sok értelme volna, mert hiszen a világirodalomban százsámra találhatunk effélet. (A nagy francia pedagógus és filozófus születésének 200. évfordulója kapcsán tavaly világszerte ilyen jellegű tanulmányok jelentek meg.)

Vincze László polémikus művel jelentkezik, mint ahogy J. J. Rousseau-i életmű maga is polémikus természetű. A szerző a következő tételt állítja fel: *A pedagógiai gondolkodás Rousseau óta két irányba fejlődött:*

- a) *Rousseau-tól Pestalozzán át Makarencóig* – az egyik vonal;
- b) *Rousseau-tól a filantropistákon át Neillig* (illetőleg Illichig).

Vincze László a két irányzatot párhuzamosan elemzi. Bemutatja, hogy a két irányzat elmélete és gyakorlata egyaránt a „középkori” neveléstudományi nézetek elleni harcot jelenti. Ez a harc a pedagógiában tulajdonképpen csak a XIX. század végén, pontosabban a „New School”-konceptió (Reddie Cecil) megjelenésével lesz egyre erősebb. A szerző helyesen rámutat, hogy mintegy 150 évre volt szükség, míg a rousseau-i tanítás lényegét megkísérelték gyakorlatba átvinni, vagyis „a gyermek felszabadoitása” megkezdődött. A századfordulón bontakozott ki az a világmozgalom a pedagógia történetében, amely Rousseau nevében a II. világháborúig a „középkor” iskolája ellen a harcot szervezte. Ami ezekből a törekvésekből, ezekből a szándékokból – fejtegeti a szerző – a II. világháború előtt és után realizálódott, szorosan összefügg a pszichológia fejlődésével. A gyermeklélektan kutatói azonban gyakran helytelen választ adnak arra a döntő kérdésre: „Milyen a gyermek?” – és a helytelen válasznak megfelelően szervezték a gyakorlatot a XX. század ún. „modern” iskoláiban (ld. Decroly, Dewey stb.). Ez a helytelen válasz egyre szélsőségesebb formát öltött Neillnél, és Illich anarchista koncepciójában.

Míndez, mint Vincze László helyesen utal rá, csak az elit-iskolára vonatkozik, ugyanis a széles néprétegek gyermekeinek iskolái ezektől a törekvésektől érintetlenek maradnak. Ennek alátámasztására a szerző Payotot, Spencert, James Joyce-ot, Illyés Gyulát említi, akik a XIX–XX. századi iskolai viszonyokat műveikben ábrázolták, illetve H. R. Kohlra hivatkozik, aki „The Open Classroom” (‘A nyílt iskolai osztály’) című művében az amerikai gyakorlatot állítja elének. Megállapítja Vincze László, akárcsak J. J. Rousseau: „minden mélyen a politikában gyökerezdik”, azaz hogy minden nép csak olyan lehet, mint a „kormányzata” (közel másfél századdal később Durkheim is pontosan ezt állapítja meg). Itt mutat rá a szerző arra, hogy a fent említett „helytelen válasz” J. J. Rousseau helytelen interpretációjához vezetett (Claparedetől Piaget-ig, és Neillig). Tudniillik: az egyes pszichológusok egyenlőségi jelet tettek a „gyermek felszabadoitásának” szándéka és „éducation négative” elve közé. Az elvet következőképpen interpretálták: a gyermeket sem nevelni, sem tanítani nem kell (laissez faire), mert a nevelés és tanítás csak kényszert jelent, és csak a kérlelhetetlen tekintély-elv szerint érhető el. (Vö. E. Wexberg tételeit: „El a tananyagtól!”, „Harc az intellektualizmussal!” „Nevelni annyit, mint nem nevelni!”, „A spontán kifejlődés elve” stb.) Ezekből a jelszavakból – Rousseau-ra hivatkozva – alakultak ki a különböző irányzatok, iskolák.

Vincze László könyve behatóan foglalkozik a különböző iskolákkal és megvilágítja a *tektintély-elv* – *szabadság; szabadság – diktatúra; laissez faire – diktatúra – demokrácia* kérdéseit az iskolában illetve az osztályban. Ez a kérdéskör – fejtegeti a szerző – tulajdonképpen K. Lewin helytelen tanításából alakult ki, és ennek kritikáját adja Vincze László.

Ezek után következik, többek között, a munkaiskola története és kritikája, majd az egyéni és közösségi nevelés tudományos elemzése.

A továbbiakban a szerző a rousseau-i tanításnak torzulásaival foglalkozik az ún. modern pedagógia egész területén, mindenekelőtt a mélylélektan befolyása alatti szexuális nevelés körével.

Majd szerzőnk a további problémákat elemzi: A gyermekek *aktivizálásának* jelszava Rousseau-tól Neillig: „vita activa” – „vita contemplativa”. És milyen meggyőző képet rajzol itt a szerző, amikor bemutatja, hogy az ún. „ultramodern” nevelés hívói a nagy francia pedagógus és filozófusra hivatkozva, teljesen eltorzítják eszméit. Erről tanúskodik a gyakorlat, miszerint a gyerekeket tesztvizsgálatoknak vetik alá és a „vita activa” – „vita contemplativa” áthidalhatatlannak vélt ellentéteken alapuló szempontoknak megfelelően más-más iskolába irányítják. És igaza volt I. Adlernek, amikor „What We Want of Our Schools” (1957) című munkájában kimondja: „A tesztvizsgálatok alapján oly iskolarendszer alakult ki, amelyben a gyerekek igazi műveltség helyett csak a műveltség szurrogátumát kapják”. Ezek után a tervszerűség illetve tervszerűtlenség problémáról a tanításban beszél a szerző, mégpedig Rousseau-tól – Makarenkóig, illetve Neillig. Nagyon meggyőzően mutatja Vincze László, hogy Rousseau-nál „pseudotervszerűtlenségről” van szó, „ultramodern” követői viszont *elvi*, szándékos tervszerűtlenséget valósítanak meg.

Kapcsolódik ezekhez a problémákhoz a *gyerek érdeklődésének* tárgyalása. Nagy fejezete ez a gyermeklélektannak, illetőleg a pedagógiának. Helyesen rámutat azonban a szerző arra, hogy a gyermeklélektannak idevonatkozó tanítása gyakran helytelen, egyoldalú. A probléma felvetésével azonban a gyermeklélektan – és ez nagy érdeme – mégiscsak hadat üzent a „középkori” szemléleteknek. A vita anyaga két fogalomban összegeződött: „a gyermek spontán” (Ferrière, Piaget) és „nem spontán” érdeklődése. Rousseau helyesen írja: „Nem arról van szó, hogy a tudományokat megtanítsuk [a gyerekeknek], hanem hogy a kedvet ébresszük benne a tudományok megszeretésére, s megtanítsuk a tanulás módszerére, ha az érdeklődés kibontakozott benne. Ez minden nevelésnek alapvető elve.” Herbert tovább vezeti a gondolatot, amikor azt mondja: „a tanítás felkelti” a gyerek érdeklődését. A gyerek érdeklődését tehát provokálni kell! – (Visszatérve a gyermekközpontúság kérdéséhez az érdeklődés szempontjából C. Washburne Winetka rendszerét alkalmazva, megkérdezte a tanulókat, hogy mivel akarnak foglalkozni, mire a gyerekek 72 kívánságot nyilváníttak . . .)

Az ENSZ által gyermekévként nyilvánított 1979-ben egyre nagyobb polémiát vált ki világszerte a *gyermek „szabadságának”* kérdése. E kérdés tudományos vizsgálatához messzemenően hozzájárul a szerző. Beható elemzés és fejtegetés után rámutat, hogy a gyermek „szabadságát” korlátozni kell. Ez lényegében J. J. Rousseau-nak a felfogása, függetlenül attól, hogy ez a „természetes” abszolútizált értelmezésének megfelel-e vagy sem. A nagy francia filozófus és pedagógus így szól: „A gyermek magában a természetes állapotban sem lehet korlátlan”. Itt vetődik fel a *büntetés vagy jutalmazás* kérdése. A szerző helyesen fejtegeti, hogy a pedagógiában egyetlen kérdést sem lehet antidialektikusan kezelni, mert az „antidialektikus kérdésfelvetés antidialektikus választ von maga után”. Így a büntetés – jutalmazás kérdésekben sem lehet csak „igennel”, vagy csak „nemmel” válaszolni. A szerző nagyon helyes megállapítása, hogy „mrev kategóriákkal egyetlen kérdést sem lehet a pedagógiában megoldani”.

Ez a nagyon időszerű gondolatébresztő könyv még több a modern neveléstudomány számára oly fontos problémát tárgyal, ilyen a „családi és közösségi nevelés”, „konfliktus a nevelésben”, „a gyermek személyisége”, „az intelligencia, a tehetség a gyermeknél”, „az iskola »homogén«, illetve »heterogén« osztályairól” stb.

Az egész könyv az egyes problémákat és kérdéseket történelmileg tárgyalja, és tudományos alaposággal megmutatja a rousseau-i eszmerendszer fejlődését Makarenkóig, illetve torzulásának menetét Neillig.

Vincze László Rousseau pedagógiai nézeteinek alapos ismeretéről tesz tanúságot, és a XX. századi neveléstudományi törekvések olyan áttekintését adja, amelyből minden pedagógus és szülő nagyon sokat meríthet. Ez a kitűnő könyv remélhetőleg nem sokára magyarul is megjelenik.

Rot Sándor